

Eurooppa tulee, oletko valmis?

P e t r i V i r t a n e n

Lokakuussa 2002 Euroopan komissio suositteli liittymisneuvottelujen päättämistä vuoden 2002 loppuun

mennessä yhteensä kymmenen hakijamaan kanssa. Samalla se katsoi näiden maiden olevan valmiita jäsenyyteen vuoden 2004 alussa. Baltian maat ovat mukana tässä itälaajentumisen ensimmäisessä aallossa ja mitä suurimmalla todennäköisyydellä ne myös liittyvät Euroopan unioniin vuoden 2004 aikana. Tällöin Euroopan unioni laajenee paitsi itään, myös pohjoista kohti.

Baltian maat

Laajenemista voidaan pitää yhtenä Euroopan unionin historian suurimmista ellei peräti kaikkein suurimpana haasteena (Virtanen 2003). Sen myötä Euroopan unionin kansalaisten lukumäärä lisääntyy yli 75 miljoonalla ja uusien jäsenmaiden mukana kult-

tuurinen monimuotoisuus kasvaa edelleen. Lisäksi täytyy ottaa huomioon laajentumisen mukanaan tuomat taloudelliset ja turvallisuuspoliittiset näkökulmat. Seuraavaksi nostan esille muutamia Euroopan unionin itälaajenemiseen liittyviä näkökohtia ja ongelmia sekä pohdin erityisesti Baltian maiden roolia laajentumisprosessissa. Aluksi kuvailen lyhyesti laajentumisen mahdollisia hyötyjä ja siihen sisältyviä vaatimuksia. Sen jälkeen pohdin lyhyesti turvallisuus- ja identiteettikysymyksiä.

Riittääkö taloudellinen hyöty?

Rautaesiripun murtuminen aloitti uuden luvun Euroopan yhdentymisen historiassa ja jo hyvin pian kävi selville, että samalla avautui mahdollisuus Euroopan unionin itälaajenemiselle. Itse asiassa jo ennen Berliinin muurin murtumista Euroopan unioni (tuolloin vielä Euroopan Yhteisö) ja Puola solmivat yhteistyösopimuksen. Tätä seurasi lukuisien erilaisten sopimusten suma, ja vuonna 1995 Baltian maat ja Euroopan unioni solmivat vapaakauppasopimuksen, jota seurasivat hyvin pikaisesti viralliset jäsenhakemukset. Lokakuun 9. päivänä vuonna 2002 Komissio katsoi, että Baltian maat — yhdessä seitsemän muun hakijamaan kanssa — ovat valmiita Euroopan unionin jäsenyyteen vuonna 2004. (Euroopan unioni 2003a)

Itälaajentuminen on noussut Suomessakin runsaasti julkisuutta saaneeksi puheenaiheeksi, johon niin kansalaiset kuin poliitikotkin ovat ottaneet kantaa. Erityisesti keskustelua on syntynyt siitä, millaisia vaikutuksia laajentumisella on Suomelle ja sen kansalaisille. Perinteisen alkoholin hintoihin ja tuontimääräyksiin liittyvän keskustelun lisäksi on pohdittu laajenemisen vaikutuksia maatalouteen ja työllisyyteen. Tällöin keskustelun polttopisteessä on ollut lähinnä Viron jäsenyys ja sen mahdollisesti aiheut-

tama muuttoliike. Lisäksi on pelätty mm. huumaus-
ainerikollisuuden voimakasta kasvua.

Kriittisistä äänensävyistä huolimatta virallinen
kanta Euroopan unionin laajentumiseen on positiivi-
nen. Sen nähdään tuottavan mittavia hyötyjä niin
uusille kuin nykyisillekin jäsenmaille. Näiden hyö-
tyjen, niin poliittisten, taloudellisten kuin kulttuuri-
ristenkin katsotaan kumoavan mahdollisesti aiheu-
tuvia haittoja. Laajentumisen ymmärretään luovan
taloudellisesti ja turvallisuuspoliittisesti vakaan alu-
een. On arvioitu, että itälaajentuminen toisi varo-
vaistenkin arvioiden mukaan kymmenen miljardin
euron taloudellisen hyödyn nykyisille jäsenmaille ja
peräti 23 miljardin hyödyn uusille jäsenmaille (Bal-
dwin, François & Portes 1997).

Yllä mainituista taloudellisista hyödyistä huoli-
matta laajentumista ei kannateta varauksettomasti.
Suurin osa (75 %) nykyisistä Euroopan unionin kan-
salaisista on sitä mieltä, että laajentumista ei pidä
toteuttaa kaikkien hakijamaiden kohdalla samanai-
kaisesti tai että kaikkia hakijamaita ei pidä hyväksyä
jäseniksi samalla kertaa. (Euroopan Komissio 2002a).
Toisaalta tulevissa jäsenmaissaan jäsenyyden tuo-
mia hyötyjä ei oteta täysin annettuina. Baltian mais-
sa suhtautuminen näyttää olevan keskimääräistä kriit-
tisempää. Virossa 41 %, Latviassa 45 % ja Liettuas-
sa 54 % kansalaisista katsoo maansa hyötävän jäse-
nyydestä. Viron ja Latvian luvut ovat tässä suhtees-
sa kaikista hakijamaista alhaisimmat. Eniten hyötyä
katsovat puolestaan saavansa Romania ja Bulgaria,
joissa molemmissa yli 75 % kansalaisista näkee maan-
sa hyötävän jäsenyydestä. Samankaltainen on tilan-
ne myös kysyttäessä sitä, miten kansalaiset reagoi-
sivat, mikäli jäsenyydestä järjestettäisiin kansanää-
nestys. Esimerkiksi Virossa — jossa suhtautuminen
jäsenyyteen näyttää kaikilla mittareilla olevan nih-
keintä — 39 % äänestäisi jäsenyyden puolesta ja 31
% vastaan, kun 18 % jättäisi kokonaan äänestämät-
tä. Yleinen trendi suhtautumisessa Euroopan unio-
niin ja sen jäsenyyteen on Baltian maista Latviassa
ja Liettuassa pääsääntöisesti positiivinen, kun taas
Virossa suunta on päinvastainen. (Euroopan Komis-
sio 2002b). Näyttääkin siltä, että otsikossa esitetty
kysymys taloudellisesta hyödystä ja siihen liittyvät
argumentit eivät yksistään riitä vakuuttamaan tule-

vien tai nykyisten jäsenmaiden kansalaisia laajentu-
misen edullisuudesta.

Jäsenyyden vaatimukset

Uusien taloudellisten, poliittisten ja sosiaalisten ra-
kenteiden esittely ja käyttöönotto uusissa jäsenmais-
sa vaatii paljon sekä Euroopan unionilta että tulevil-
ta jäsenmailta. Laajentuminen ei siis ole haaste aino-
astaan tuleville jäsenmaille ja näiden hallinnolle, vaan
myös Euroopan unionille. Jotta hakijamaa voidaan
hyväksyä jäseneksi tulee sen täyttää kolme kritee-
riä. Nämä ns. Kööpenhaminan kriteerit ovat; poliit-
tinen, taloudellinen ja ns. *Community acquis* - kritee-
ri. (Euroopan unioni 2003b). Seuraavassa esittelen
hieman tarkemmin kyseisiä kriteereitä ja niiden to-
teuttamiseen liittyviä ongelmia.

Poliittiset perusteet pitävät sisällään vaatimuk-
sen vakaista ja demokraattisista instituutioista ja la-
eista, ihmisoikeuksien kunnioittamisen sekä vähem-
mistöryhmien kunnioittamisen ja niiden aseman tur-
vaamisen. Taloudellisen kriteerit sisältävät vaatimuk-
sen toimivasta markkinataloudesta, sekä kapasitee-
tista kestää kilpailua Euroopan unionin alueella.
Kolmas kriteeri edellyttää Euroopan unionin yhteis-
ten sääntöjen, standardien ja toimintatapojen omak-
sumista. Mainittakoon, että vielä jokin aika sitten
tämä ns. *Community acquis* - kriteeri piti sisällään
vaatimuksen kyvystä täyttää jäsenyyden asettamat
vaatimukset joihin kuului sitoutuminen unionin po-
liittisiin ja taloudellisiin päämääriin, mukaan luki-
en rahaunioni (Nello & Smith 1997). Kolmatta kri-
teeriä on muokattu luultavasti osin senkin tähden,
etteivät kaikki nykyisistäkään jäsenmaista täyty sen
ehtoja.

Edellä mainittujen vaatimusten täyttäminen on
osoittautunut varsin työlääksi prosessiksi. Ensiksi
poliittisten vaatimusten täyttäminen ja Euroopan
unionin säädösten omaksuminen on monissa tapa-
uksissa vaikeutunut sosiaalisten olojen huonontu-
misen ja hakijamaiden välisen kasvavan eriytynei-
syyden takia. Taloudellisella puolella suurin haaste
on markkinoiden avaaminen tuotteille, palveluille,
pääomalle ja työvoimalle. Tähän on vaikuttanut muun
muassa kaupan epätasapaino Euroopan unionin ja

itäisen Keski-Euroopan maiden välillä. Puutteet hakijamaiden keskinäisessä yhteistyössä sekä mahdollisuuksissa saada tukea Euroopan unionilta esim. maatalouden alalla heikentävät puolestaan *Community acquis* -kriteerin täyttymistä. (Nello & Smith 1997.)

Toisaalta taloudellinen tilanne itäisessä Keski-Euroopassa on paranemassa, ja kehitys on esimerkiksi talouden kasvua ja työttömyyttä osoittavien lukujen valossa parempaa kuin Euroopan unionin jäsenmaissa keskimäärin. Baltian maissa bruttokansantuotteen kasvun ennustetaan tänä vuonna olevan reilun viiden prosentin luokkaa ja työttömyydenkin ennustetaan vähenevän hieman. Toisin työttömyysluvut ovat näissä maissa edelleen korkeita ja julkisten investointien tarve suuri (Euroopan Komissio 2002c).

On selvää, ettei laajentumisen aiheuttamia ongelmia voi kaataa kokonaan tulevien jäsenmaiden haritteille, vaan myös Euroopan unionin on varauduttava uusien jäsenmaiden vastaanottamiseen tekemällä muutoksia sekä hallinnon ja instituutioiden tasolla että mahdollistamalla uusille jäsenmaille joustavan liittymisen unioniin.

Uuden ajan turvallisuusuhkia

Rautaesiripun murtumisen jälkeen turvallisuus, siihen liittyvät uhat ja turvallisuuspolitiikka ovat kokeneet merkittävän muutoksen Euroopassa. Entinen kauhun tasapaino ja rajan toisella puolella vallitseva sotilaallinen uhka eivät enää ole niitä uhkakuvia, joita turvallisuuspoliittisessa keskustelussa viljellään. Sen sijaan esille ovat nousseet ns. pehmeän turvallisuuden (*Soft Security*) uhat. Ympäristöongelmat, laitton maahanmuutto, kulkutaudit, järjestäytynyt rikollisuus ja terrorismi ovat tämän päivän turvallisuuspoliittisen keskustelun avainsanoja. (Pursiainen 2001). Grabbe (2000, 520) onkin todennut osuvasti, että läntisessä Euroopassa pelko rautaesiripun takaa vyöryvistä tankeista ja ohjuksista on korvautunut pelolla kontrolloimattomasta muuttoliikkeestä ja rajat ylittävistä rikollisuudesta. Nämä pehmeän turvallisuuden uhat ovat nousseet huomion kohteeksi myös Euroopan unionissa.

Baltiassa esille nousee erityisesti neljä uhkakuva. Ensimmäinen näistä on ydinvoimaan liittyvä turvallisuus ja entisen Neuvostoliiton aikaiset ydinvoimat. Euroopan unioni on painostanut tulevia jäsenmaitaan sulkemaan vanhentuneita ja turvattomia ydinvoimalaitaan ja esimerkiksi Ignalinan ydinvoimalaa Liettuassa on vaadittu suljettavaksi (Hubel & Gänzle, 2001). Toisena uhkakuva esille nousevat ympäristönsuojelukysymys, joka on yksi klassisimmista rajat ylittävän yhteistyön ongelmakohdista. Yhteistyö jätevesihuollon alalla sekä aktiivinen ympäristöasioihin liittyvä tiedonvaihto ovat tärkeimpiä tämän alan toimenpiteitä Baltiassa. Kolmas riskiryhmä liittyy taloudellisen muutoksen aikaan saamiin sosiaalisiin ongelmiin. Erityisesti rajat ylittävät ja järjestäytynyt rikollisuus, kuten huumeiden ja ihmisten salakuljetus, sekä mahdollisesti hallitsematon muuttoliike nähdään potentiaalisina ongelmina alueella. (ibid.) Neljäntenä uhkakuva ovat siten erilaiset tartuntataudit ja sairaudet, kuten HIV.

Kaikkiin edellä mainittuihin uhkiin on yritetty varautua esim. perustamalla erilaisia projekteja ja ns. *Task Force* -ryhmiä, jotka keskittyvät eri ongelma-alueiden ratkaisemiseen. (ibid.)

Edellä mainitut ongelmat eivät ole tietenkään pelkästään Baltian rajoittuvia, vaan yhtäläillä koko Euroopan unionin ja erityisesti sen reuna-alueiden ongelmia. Kun rajat Euroopan unionin sisällä madaltuivat entisestään Schengen-sopimuksen myötä, on ulkorajojen valvontaa tiukennettu entisestään. Erityisesti edellä mainitut uudet turvallisuusuhat huomioon ottaen on tärkeätä, että Euroopan unionin ulkoraja onnistuttaisiin pitämään mahdollisimman läpäisemättömänä.

Oman erityisleimansa Baltian tilanteeseen antaa kuitenkin Kaliningrad, jonka sijainti jättää tulevaisuudessa yhden osan Venäjää Euroopan unionin sisälle. Euroopan unionin näkökulmasta voidaankin nähdä olevan olemassa kaksi Venäjää. On Euroopan unionin sisällä sijaitseva ”pikku Venäjä”, joka vaatii erityistä huomiota, sekä etäisempi manner – varsinaisen Venäjä. (Joenniemi 2001) On myös esitetty, että pehmeän turvallisuuden haasteet voivat Kaliningradin rajoilla muuttua nopeasti perinteisiksi koviksi turvallisuusuhkiksi mikäli Venäjä päättää

uudelleen militarisoida Kaliningradin alueen ja käyttää sitä tällä tavoin kaupankäyntiin Liettuan mahdollisen NATO -jäsenyyden myötä. Tällä hetkellä Kaliningradia voidaan pitää eräänlaisena koetapauksena alueen alueelliselle ja paikalliselle yhteistyölle sekä Euroopan unionin ja Baltian maiden halukkuudelle estää uusien sosio-ekonomisten jakolinjojen syntymistä Eurooppaan (Hubel & Gänzle, 2001).

Identiteetin rakentuminen laajentuvassa Euroopan unionissa

Keskustelu siitä, missä Euroopan rajat sijaitsevat on itse asiassa keskustelua identiteetistä. Tämä identiteettimme juurien etsintä ei merkitse uusia jaotteluja. Euroopan integraatio tarjoaa etuja ja uusia näköaloja myös meidän naapureillemme (Prodi, 2002).

Euroopan Komission puheenjohtajan kauniista sanoista huolimatta Euroopan rajoihin ja eurooppalaiseen identiteettiin liittyy varsin paljon ristiriitaisuutta. Erityisesti Euroopan unionin laajentumisen myötä on Euroopan ja eurooppalaisuuden määrittely noussut osaksi julkista keskustelua. Missä Euroopan rajat menevät, ja kuka ne määrittelee? Entä kuka on eurooppalainen ja mitä tai mikä on eurooppalainen identiteetti?

Yhteisen eurooppalaisen identiteetin muodostamista ja tarvetta perustellaan neljällä argumentilla. Sitä tarvitaan, jotta Euroopan integraatio olisi muutakin kuin yksinomaan taloudellinen prosessi. Lisäksi yhteisen identiteetin luomisen katsotaan vähentävän demokratiavajetta. Sen katsotaan lisäksi selkeyttävän Eurooppa-käsitettä ja heikentävän nationalismin nousua ja nationalististen ääriilikkeiden nousua. (Mikkeli 1998, 20.) On selvää, ettei yhteistä eurooppalaista identiteettiä voida rakentaa perinteisen kansallisen identiteettikäsitteen pohjalta. Kansalliseen identiteettiin on perinteisesti liitetty vahva tunnepohjainen lataus (Ekholm & Nurmio 1999; Hobsbawm 1994; Muir 1997), joka äärimmäistapauksessa ilmentyy ”ihmisten halukkuutena kuolla tuhantamäärin maansa ja sen usein vastenmielisten johtajien puolesta” (Guibernau 1996 78-79). Ainakin tällä hetkellä on vielä vaikea kuvitella tilannetta, jossa suuri joukko ihmisiä olisi valmis kuolemaan Euroopan tähden.

Pikemminkin eurooppalainen identiteetti tulee ymmärtää yhteisten arvojen, kuten ihmisoikeuksien ja demokratian kunnioittamisena. Euroopan unionin jäsenmaat ovat jakaneet saman arvomaailman siinä mielessä, että niiden arvot ovat lähempänä toisiaan kuin jos ne erotettaisiin toisistaan ja niitä verrattaisiin Euroopan ulkopuolisten valtioiden arvoihin: Italiasta katsottuna Suomi on lähempänä kuin Keski-Asia (Ekholm & Nurmio 1999).

Entä millä tavoin Baltian maat mahtuvat tähän määritelmään? Tällä hetkellä Baltian maat ovat varsin voimakkaasti hakemassa paikkaansa ja pyrkivät erottumaan ja etääntymään Baltia -nimisestä maantieteellisestä ja poliittisesta konseptiosta korostamalla oman kansansa ja valtionsa erityisominaisuuksia sekä etsimällä historiallisia ja geopoliittisia syitä näiden erityispiirteiden vahvistamiseksi. Erityisesti poliitikot ovat käyttäneet voimakastakin retoriikkaa pyrkiessään vahvistamaan maansa erityisasemaa muihin Baltian maihin verrattuna. Viron ulkoministerinä vuonna 1998 toiminut Tomas Ilves lausui Viron olevan post-kommunistinen pohjoismainen valtio, ei Baltian maa. Liettuassa ulkoministeri Algirdas Saudargas puolestaan näki Liettuan olevan pikemminkin keskieuropalainen maa ja piti Baltian yhtenäisyyttä lähinnä länsimaisten poliitikkojen mielisissä esiintyvänä harhakuvana. (Minitoitä 2001).

Näyttääkin siltä, että Baltiassa — vai pitäisikö sanoa, Virossa, Latviassa ja Liettuassa? — on menossa varsin voimakas oman identiteetin ja kansakunnan (uudelleen)rakennusvaihe. Tällöin voidaan myös pohtia millaisella intensiteetillä nämä maat ovat valmiita omaksumaan yhteisen eurooppalaisen identiteetin. Lienee realistisempaa olettaa, että Baltian maiden kohdalla(kaan) ”Eurooppa” ei ole vaihtoehto kapeammalle kollektiiviselle identiteetille, vaan jotakin, joka nähdään ja jota arvostetaan Euroopan unionin jäsenyyden tuomien etujen vuoksi (Hobsbawm 1997). Valtiollisen ja kansallisen tason identiteetinrakennus näyttää siis olevan Baltiassa etusijalla ja paikan haku Euroopan ja maailman poliittisessa kentässä on vielä kesken. Onkin mielenkiintoista nähdä, miten Euroopan unionin tuleva jäsenyys vaikuttaa tähän prosessiin.

Olen tässä artikkelissani kuvannut lyhyesti Eu-

roopan unionin itälaajenemista ja sen mahdollisia heijastumia Baltian maissa. Olen käsitellyt niin laajentumisen muodollisia ja taloudellisia vaatimuksia kuin turvallisuuteen ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä. Kuten voidaan havaita, Euroopan unionin laajentumiseen ja integraatioon liittyvät prosessit ovat monisyisiä ja pitävät sisällän paljon muutakin kuin taloudellisia näkökulmia ja päätöksiä. Huolimatta taloudellisten ohjauskeinojen käytöstä Euroopan unionin integraatioissa on idea alunperin ollut se, että integraation tulisi olla ennen kaikkea poliittinen kaikenkattava projekti (Blatter & Clement 2000, 86).

Niinpä myös laajentuva Euroopan unionissa pyritään muuhunkin kuin taloudelliseen integraatioon.

Täytyy kuitenkin huomioida, että uusilla jäsenmailla — tässä tapauksessa Baltian alueella — on omat erityispiirteensä jotka tulee ottaa huomioon. On selvää, ettei jäsenmaiden määrän kasvu tulevaisuudessa ainakaan helpota integraatioprosessia. Toisaalta lisääntynyt jäsenmäärä pakottaa Euroopan unionia uudistumaan, mistä saattaa pidemmällä aikavälillä olla hyötyä niin nykyisille kuin tulevillekin jäsenmaille.

Lähteet

- Baldwin, R. E., J. F. Francois & R. Portes (1997), The Costs and Benefits of Eastern Enlargement. — *Economic Policy* 24, 125-176.
- Blatter, J. K. & N. Clement (2000), Transborder Collaboration in Europe and North America: Explaining Similarities and Differences. — *Borders Regions and People*. (Eds.) Velde van der, M. & H. van Houtum. European Research in Regional Science ; 10. London: Pion.
- Ekholm, P & A. Nurmio (1999), *Europe at a Crossroads: the Future of the EU?* Helsinki: Finnish National Fund for Research and Development.
- Euroopan komissio (2002a), *Eurobarometri*. http://europa.eu.int/comm/public_opinion/flash/fl132_2_en.pdf
- Euroopan komissio (2002b), *Candidate Countries Eurobarometer 2002: First Results*. http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/cceb/2002/cceb_2002_highlights_en.pdf
- Euroopan komissio (2002c), *Economic Forecast for the Candidate Countries Spring 2002*. http://europa.eu.int/comm/economy_finance/publications/enlargement_papers/2002/elp09en.pdf
- Euroopan unioni (2003a), *Euroopan Unionin historia*. http://europa.eu.int/abc/history/1995/1995_fi.htm
- Euroopan unioni (2003b), *Enlargement homepage*. <http://europa.eu.int/comm/enlargement/arguments/index.htm>
- Grabbe, H. (2000), The Sharp Edges of Europe: Extending Schengen Eastwards. — *International Affairs* 76:3, 519-36.
- Guibernau, M. (1996), *Nationalism: the Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*. Cambridge: Polity Press.
- Hobsbawm, E. (1997), An Afterwork: European Union at the End of the Century. — *European Integration in Social and Historical Perspective: 1805 to the Present*. (Eds.) Klausen, J. & L.A. Tilly. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Hubel, H. & S. Gänzle (2001), 'Soft Security Risk Management' in the North-East of Europe: Report to the Presidency of the CBSS. The Council of the Baltic Sea States (CBSS). <http://www.cbss.st/documents/cbsspresidencies/9german/thecouncil/dbaFile313.html>
- Langer, J. (1999), Towards Conceptualization of Border: The Central European Experience. -- *Curtains of Iron and Gold: Reconstructing Borders and Scales of Interaction*. (Toim.) Eskelinen, H., Liikanen, I & J. Oksa. Aldershot: Ashgate. pp. 9- 24.
- Mikkeli, H. (1998), *Westfalenista Amsterdamiin: nykyaika, historia, EU*. Helsinki: Eurooppatiedotus. Eurooppa-tietoa 168.
- Miniö, G. (2001), *The Baltic States: In Search of Security and Identity*. Copenhagen Peace and Research Institute Publications. <http://www.copri.dk/publications/WP/WP%202001/14-2001.doc>
- Muir, R (1997), *Political Geography: A New Introduction*. Hong Kong: MacMillan.
- Prodi, R (2002), *One Europe*: puhe Strasbourgissa, 18.12.2002. http://www.foreignpolicy.org/tr/eng/eu/prodi_181202.htm
- Pursiainen, C. (2001) (toim.), *Soft Security Prob-*

lems in Northwest Russia and Their Implications for the Outside World: A Framework for Analysis and Action. UPI: julkaisut 31.

http://www.upi-fii.fi/julkaisut/UPI_WP/wp/wp31.pdf

UT Library On-line 2003. <http://www.lib.utexas.edu/maps/commonwealth/balticstates.jpg>

Virtanen, P (2003), Facing Challenges on the Eastern Border of the European Union: The Examples of Euregio Karelia and Euroregion Pomerania. — *Cross-Border Governance in the European Union*. (Ed.) Kramsch, O. London: Routledge. (ilmestyy 2003).